

**«У силі духу – перемога народу.
До 150 – річчя з заснування товариства «Просвіта».**

Товариство «Просвіта» виникло в 1868 році у Львові як протипага антиукраїнським течіям у культурному житті: колонізаторській, підтримуваній цісарською владою, — з одного боку, і москвофільській, — з другого. Галицькі москвофіли, що займали тоді панівне становище у м. Львові, дуже ворожо сприйняли ідею утворення Товариства. На зламі двох віків значно активізується політичне життя, в якому члени «Просвіти» завше йдуть попереду. Саме 1899 року більшість народовців оформилася в Національно - демократичну партію на чолі з Юліаном Романчуком і Костем Левицьким. Галицька інтелігенція долає консерватизм. Замість самоназви «русин» («руський») поширюється назва «українець» («український»). Водночас запроваджено фонетичний правопис до популярних видань «Просвіти». Просвітницьку діяльність товариства увесь час свого існування користувалось підтримкою українського духовенства на чолі з митрополитом А. Шептицьким. Із дуже скоро з просвітнього товариства воно переросло в потужну наукову інституцію завданням якої було поширення найновіших знань у різних сферах життя серед українського народу. На її платформі зайняли свою нішу значна кількість українських культурно – освітніх, суспільно – політичних організацій та кооперативних організацій.

У 1920 р. опісля кількालітньої перерви товариство «Просвіта» відродило свою діяльність. У 20 рр, ХХ зусиллями товариства «Просвіта» на терені Східної Галичини проведено велику кількість культурно – просвітницьких заходів, які посприяли підвищенню інтелектуального рівня українського народу у різних галузях суспільно – політичного життя.

У ювілейному 1928-му році, на терені Галичини товариство «Просвіта» мала 2934 читальні і 12 508 безпосередніх членів. Значно слабше працювало Товариство на Волині, Підляшші та Холмщині, де діяло близько 600 його читалень.

Розпочатий польською владою на зламі 20 - 30-х років брутальний наступ на українську культуру призвів до сумних наслідків. Значно скоротилося число читалень і безпосередніх членів «Просвіти», різко зріс в умовах тодішньої економічної кризи її борг.

Товариство не здавалось, в 1934 році мало 3046 читалень і близько 500 тисяч членів. Відновлено і відкрито нові читальні. За редакцією професора Василя Сімовича далі виходив ілюстрований науково-популярний місячник «Життя і Знання». Видавалися книжки фірми фонду «Учітеся, брати мої!» - для найширшого загалу української громадськості, новорічні календарі. Просвітняни організували конференції та перевишкіл бібліотекарів і керівників гуртків самоосвіти й аматорських театрів. 1936 року «Просвіта» мала 83 філії, 3210 читалень, 1207 домівок, 3209 бібліотек із фондом 688 186 книжок, 2185 театральних гуртків, 1115 хорів, 138 оркестрів, 550 гуртків самоосвіти, 86 курсів для неписьменних і 262 гуртки просвітнянської молоді.

У наступні 2 роки справи були ще кращими. Лише активних членів налічувалося близько 500 000. Працювало 11 комісій (просвітньо - організаційна, освітньо - виховна, видавнича, бібліотечна, господарсько - фінансова, театральна - співова, для поборювання неписьменності та інші).

Урочисто відзначено 70 - річчя заснування «Просвіти». 22 травня 1938 року відбулося богослужіння, яке відправив єпископ Микита Будка. Андрей Шептицький освятив новий біло - золотистий прапор «Просвіти» з написом: «В силі духа - перемога народу!». Цей прапор вигаптували жінки з «Народного мистецтва» за проектом Святослава Гординського. Прапор увінчали стрічками голова Наукового Товариства імені Шевченка професор Іван Раковський, голова «Рідної школи» професор Іван Галушинський, представники української кооперації та інших організацій.

Після 1937 року «Просвіта» переживала тяжкі часи. Польська влада закривала читальні, особливо на північно – західних землях. Комунисти намагалися через низові читальні пропагувати «великі перетворення» за Збручем. У таких умовах 8 червня 1939 року відбувся в «Театрі Ріжнорідностей» останній загальний збір «Просвіти». Він обрав головою Товариства отця Юліана Дзеровича.

1939 рік став останнім роком існування «Просвіти» на наших землях. Сталінські опричники знищили у центральному будинку Товариства (площа Ринок, 10) його архів, цінні історичні документи і рукописи, друковану продукцію. Так вони вчинили з осередками «Просвіти» і в інших містах і селах.

За словами директора Державного архіву Львівської області Мартенс Ірини Євгенівни, у Державному архіві Львівської області міститься значна кількість документів та матеріалів, які висвітлюють діяльність філій та читалень товариства «Просвіта» у 1920 – 1939 на терені Львівського воєводства, а також вищезазначені факти з діяльності товариства «Просвіта» на терені Східної Галичини. З метою популяризації ідеологем закладених у статуті товариства, а також утвердження патріотизму та національної гідності, консолідації суспільства Державним архівом Львівської області було підготовлено он – лайновий варіант тематичної виставки ««У силі духу – перемога народу. До 150 – річчя з заснування товариства «Просвіта»».

<http://www.archivelviv.gov.ua/materials/exhibitions/u-sili-dukhu-peremoga-narodu-do-150-richchja-z-zasnuvannja-tovaristva-prosvita/> На ній представлено такі найцікавіші документи: Звіт про діяльність товариства «Просвіта» у Східній Галичині за 1921 р. статут товариства «Просвіта», ухвалений Надзвичайними Загальними Зборами у Львові 5 березня 1924 р., примірник книги Петрика П. «До 60 -ліття Просвіти у Львові». - Львів, 1928, фінансовий стан товариства «Просвіта» у 1933 – 1935 рр.

Документи і матеріали представлені на даній виставці, будуть цікаві не лише історикам, що досліджують дану тематику, але й учнівській та студентській молоді.

**Науковий співробітник відділу
використання інформації документів ДАЛО**

О. Бондар